

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Матвієвська Г. В.,

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Юридичної академії
ім. Ярослава Мудрого»*

суддя Орджонікідзевського районного суду міста Харкова

У статті розглядається теоретичний аспект використання заочної форми розгляду справ у кримінальному процесі. Особливу увагу в статті приділено аналізу думок наукових авторитетів у галузі кримінального процесу, щодо можливостей використання даної процесуальної форми. В статті обґрунтовується необхідність застосування заочного провадження з метою усунення принципових суперечностей в вітчизняному кримінальному процесі, наголошується на необхідності його широкого практичного застосування.

Ключові слова: заочне провадження, кримінальний процес, принципи, підстави.

В статье рассматривается теоретический аспект использования заочной формы рассмотрения дел в криминальном процессе. Особое внимание в статье уделено анализу мнений научных авторитетов в криминальном процессе относительно возможностей использования данной процессуальной формы. В статье обосновывается необходимость применения заочного производства с целью устранения принципиальных разногласий в отечественном криминальном процессе, делается ударение на необходимости его широкого практического применения.

Ключевые слова: заочное производство, уголовный процесс, принципы, основания.

In the article is examined the theoretical aspect of the use «in absentia» in a criminal process. The special attention in the article is spared the analysis of opinions of scientific authorities in theories of criminal process in relation to possibilities of the use of this judicial form. In the article the necessity of application «in absentia» with a purpose a removal of principle contradictions in domestic criminal process, is marked on the necessity of him wide practical application.

Keywords: absentia proceedings, criminal process, principles, grounds.

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, органів законодавчої, виконавчої та судової влади, їх діяльність повинна бути направлена на захист прав і свобод людини та забезпечення рівності громадян перед законом і судом [1].

Разом з тим у судовій практиці непоодинокі випадки, коли законодавчі акти України стосовно прав особи на

судовий захист і принцип презумпції невинуватості, покладені в основу кримінально-процесуального законодавства України, вступають у протиріччя і суб'єктивні обставини кримінальної справи не дають змогу винести справедливий вирок, засудити злочинця, захистити права потерпілого. Йдеться про випадки, коли підсудний (обвинувачений) приховується від суду за кордоном або перешкоджає здійсненню правосуддя, перебуваючи на території України.

Саме в таких випадках може мати місце застосування особливої форми кримінального процесу – заочного

провадження. Разом із тим допустимість і межі використання заочної форми розгляду кримінальних справ (заочного провадження), як форми судового розгляду кримінальної справи за відсутністю підсудного у залі судового засідання є однією з найбільш дискусійних проблем сучасного кримінального судочинства.

Питання, що стосуються сучасних проблем заочного провадження в кримінальному судочинстві та можливостей його застосування розглядалися в наукових працях В. Т. Маляренка, С. П. Головатого, В. В. Онопенко, а також в дослідженнях російських фахівців Д. Т. Арабулі, К.Б. Калиновського, Н. С. Манової, Х. У. Рустамова та ін.

Нажаль, ці поважні науковці так і змогли дійти єдиного висновку, відносно меж та самої можливості повноцінного застосування цієї процесуальної форми у вітчизняному кримінальному процесі. Так В. Т. Маляренко [2] обґрунтовує необхідність використання в Україні цієї процесуальної форми, зі свого боку С. П. Головатий [3], В. В. Онопенко [4] вважають, що застосування заочного провадження порушує права людини та принцип змагальності сторін.

Думка ж російських науковців в своїй більшості співпадає із думкою В. Т. Маляренка, само ж заочне провадження в російському кримінальному судочинстві (на відміну від української судової практики) використовується досить активно.

Звертаючись до раніше невіршених аспектів зазначеної проблеми слід наголосити, що невизначеність в цьому питанні призвела до того, що в Проекті нового КПК України № 9700 від 13.01.2012 український законодавець відмовився від традиційного трактування змісту заочного провадження, звуживши сферу його дії, залишивши єдину підставу для його застосування – якщо обвинувачений, представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду [5]. Такий законодавчий підхід, на думку автора цієї статті, вступає у протиріччя із фундаментальними принципами кримінального судочинства, і це протиріччя, перш за все, пов'язано із науковою невизначеністю в питаннях осмислення заочного провадження як форми кримінального процесу та меж його застосування.

Таким чином, завданням цієї статті є обґрунтування необхідності активного застосування заочного провадження в кримінальному процесі з теоретичних позицій.

На думку автора, для повноцінного включення заочного провадження в вітчизняний кримінальний процес ця процесуальна форма, перш за все, вимагає теоретико-правового обґрунтування її юридичної сутності та меж застосування.

Зазначимо, що в зарубіжному праві ця проблема вирішена більш послідовно, в країнах заходу для визначення заочного порядку розгляду кримінальних справ служить юридична формула «*in contumaciam*» (лат.) – «у відповідь на впертість», що означає заочне винесення судового вироку у разі неповажної неявки обвинуваченого до суду. У практиці англо-американського кримінального процесу заочне винесення вироку також позначається латинським терміном «*in absentia*», у французькому аналогічна стаття називається «*contumace*», в італійському – «*contumacia*», у німецькому – «*abwesenheit*». Етимологія даного терміна свідчить про те, що підставою заочного провадження є протидія підсудного (обвинуваченого) суду в частині обов'язку особисто бути присутнім у судовому засіданні [6, с. 84].

На практиці дані ситуації, коли підсудний або обви-

нувачений ухиляється від явки в судове засідання і доступ до нього утруднений, непоодинокі, вони характерні для кримінального судочинства майже всіх країн світу, само ж заочне провадження застосовується досить в світовій судовій практиці досить активно, і дискусії відносно його застосування носять здебільш теоретичне підґрунтя. В Україні ж ці дискусії реалізуються в практичній площині, про що, зокрема, свідчить Проект нового КПК України № 9700 від 13.01.2012, який радикально змінив сутність та межі застосування заочного провадження.

Само ж заочне провадження в кримінальному процесі можна визначити як самостійну процесуальну форму, загальними підставами якого є неможливість реалізації призначення кримінального судочинства у звичайному порядку, 1) в разі якщо підсудний (обвинувачений) приховується від суду за кордоном 2) у випадках коли покарання за вчинені дії не передбачає позбавлення волі для підсудного, підсудний сам просить про таку форму розгляду справи, а для суду обставини справи є зрозумілими і присутність обвинуваченого в залі судового засідання є формальністю 2) уникає участі у судовому засіданні, перебуваючи на території держави. В діючому КПК України (ст. 262 КПК) визначено дві перші обставини, які дають змогу суду прийняти рішення про доцільність розгляду справи у заочному провадженні.

Слід зауважити, що в сучасному вітчизняному кримінальному процесі має місце неузгодженість окремих принципів положень, що перешкоджає активному застосуванню заочного провадження, зокрема йдеться про протиріччя між принципом безпосередності розгляду кримінальної справи, принципом здійснення правосуддя по кримінальних справах на засадах рівності громадян перед законом і судом і принципом неминучості покарання за вчинений злочин.

Принцип особистої участі підсудного в судовому процесі закріплений у ч.1 ст. 262 КПК України, яка визнає обов'язковою участь підсудного у судовому розгляді. Це забезпечує суддям можливість особисто заслухати показання підсудного по суті пред'явленого обвинувачення.

Принцип рівності закріплений у ст. 1 Загальної декларації прав людини [8], ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [9], ст. 14 Європейської конвенції з прав людини [10], а також у статтях 21, 24, 129 Конституції України, у ст. 16 КПК України.

Принцип невідворотності покарання проголошує що будь яка особа, у діяльності чи бездіяльності якої встановлено склад злочину, підлягає покаранню або іншим заходам впливу, передбаченим кримінальним законом. Даний принцип є не лише конкретизацією принципу рівності громадян перед законом, але й проекцією соціального буття останнього на правові реалії. Насправді така рівність лише тоді повністю реалізується, коли злочин розкритий, а особа (особи), що його вчинила у чіткій відповідності до закону притягнута до кримінальної відповідальності, тобто принцип невідворотності кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку. Під останнім слід розуміти і своєчасне притягнення злочинця до відповідальності, і те, що перед кримінальним законом ні у кого не повинно бути привілеїв: якщо вчинено злочин, то винний повинен понести справедливе покарання незалежно від будь-яких обставин.

Разом з тим у випадку ухилення підсудного від участі у кримінальному процесі порушується баланс інтересів обвинуваченого і потерпілого у бік обвинуваченого, що порушує принцип рівності учасників процесу, дискредитує його зміст, перестає працювати принцип неминучості покарання (особливо у випадках, коли спра-

ва закривається у зв'язку із спливом строку давності).

Отже, становище, при якому частина осіб, що вчинили злочин і ухилилися від правосуддя залишаються не засудженими, суперечить вимозі справедливості – зло, заподіяне злочинцем, залишається без належного покарання, більш того підсудний, обвинувачуваний, потенційний злочинець, без вироку суду вважається невинним.

Крім того, справедливість зобов'язує в кримінальному процесі забезпечити відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, відновити повністю або в максимальному ступені збиток, заподіяний потерпілому, що неможливо у випадку відсутності вироку за кримінальною справою.

Саме тому у 80-х роках ХХ століття міжнародні органи з прав людини стали приділяти більш пильну увагу до прав жертв злочинів. У 1985 році Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, у якій говориться, що потерпілі повинні мати право на доступ до механізмів правосуддя і на якнайшвидшу компенсацію заподіяної шкоди; при цьому всі держави – члени ООН зобов'язані сприяти тому, щоб судові і адміністративні процедури більшою мірою відповідали потребам жертв злочинів, у тому числі шляхом забезпечення їм можливості викласти свою позицію по суті справи і надання належної допомоги на всіх етапах судового розгляду відповідно до національного законодавства, без шкоди для обвинувачення. У цьому ж році Кабінет міністрів Ради Європи прийняв Рекомендацію «Про положення потерпілого в рамках кримінального права і процесу». У її преамбулі спеціально підкреслюється, що дані рекомендації вироблені виходячи з того, що цілі системи кримінальної юстиції традиційно формулюються стосовно відносин між державою і правопорушником, у результаті чого функціонування такої системи іноді може ускладнювати проблеми, що виникають у потерпілого, а не сприяти їх вирішенню. Тим часом основною функцією кримінальної юстиції є забезпечення потреб і захист інтересів потерпілого [9], про що свідчить, зокрема той факт, що Конституційний Суд України в п. 4.2 Рішення у справі про конституційність статті 248³ ЦПК України від 23 травня 2001 року визначив кримінальне судочинство як урегульований нормами КПК України порядок діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду (судді) по порушенню, розслідуванню, розгляду і вирішенню кримінальних справ, а також діяльність інших учасників кримінального процесу – підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту своїх конституційних прав, свобод і законних інтересів. [15].

Таким чином, держава гарантує кожному право на судовий захист, однак якщо обвинувачений свідомо не реалізує даний правочин, це не повинно бути підставою для відмови у правосудді потерпілому.

Виходячи з цього у ході заочного провадження суд, інші учасники судового процесу мають об'єктивно і неупереджено встановити обставини справи, ступінь вини обвинуваченого з метою винесення справедливого вироку, засудження або виправдання підсудної особи, відновити права потерпілих, здійснити правосуддя

З точки зору справедливості саме встановлення правосуддя є найважливішим аспектом, який виправдовує використання заочного провадження у кримінальному процесі, оскільки згідно зі ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Тобто особа, що вчинила злочин і уникає правосуддя, вважається невинною у вчиненні злочину, і у випадку якщо судовий розгляд кримінальної справи не відбудеться з причин неявки обвинуваченого до суду, його статус не зміниться, що дискредитує саму ідею справедливого правосуддя і ставить під сумнів сенс ст. 62 Конституції України.

Таким чином, автор вважає, що в тих випадках, коли принцип безпосередньої участі обвинуваченого в процесі вступає в протиріччя із принципом здійснення правосуддя по кримінальних справах на засадах рівності громадян перед законом і судом і принципом неминучості покарання, перше принципове положення має відійти на другий план, і такий принциповий підхід дає можливість активно використовувати заочне провадження в кримінальному судочинстві.

Право суду вирішувати питання щодо використання заочного провадження в кримінальному процесі обґрунтовано і з теоретико-практичних позицій.

Багато процесуалістів впевнені, що коли обвинувачений свідомо перешкоджає здійсненню правосуддя, використовуючи при цьому тактику неявки до судового засідання, немає підстав для призупинення судового процесу. Вони вважають, і автор даного дослідження підтримує таку точку зору, що в таких випадках слід використати інші засоби здійснення правосуддя, і при наявності суб'єктивних обставин доцільно застосувати процедуру заочного судового розгляду.

На таких позиціях стоїть, зокрема, Д. Т. Арабулі, яка зазначає, що заочний розгляд справи являє собою судовий розгляд, що здійснюється за загальними правилами судочинства, але під час відсутності обвинуваченого, який «злісно протидіє здійсненню правосуддя», або по справах, пов'язаних з незначними правопорушеннями, коли обвинувачений клопочеться про розгляд кримінальної справи без його участі [6, с. 98].

Аналогічним є підхід при визначенні заочного судового розгляду деяких інших сучасних авторів. Заочний розгляд визначається ними як розгляд кримінальної справи під час відсутності підсудного. Таку позицію поділяють, зокрема, Л. В. Тихомирова, М. Ю. Тихомиров, А. Прошляков, А. Пушкарьов. На погляд автора, наведені визначення не можна прийняти без застережень, оскільки вони є неповними. По-перше, не розмежовується ситуація, коли підсудний видаляється із залу засідання розпорядженням голови у разі порушення ним порядку засідання, а також при непокорі підсудного розпорядженням голови або з інших законних підстав. По-друге, таке «стисле» визначення не відображає інші важливі ознаки заочного судового розгляду. Зокрема, як одну з таких ознак Х. У. Рустамов називає посилені процесуальні гарантії. На його думку заочна модель правосуддя належить до форми судочинства з посиленими процесуальними гарантіями нарівні з розглядом кримінальних справ судом присяжних, з розглядом кримінальних справ про злочини неповнолітніх, а також з провадженням по справах про осіб, що страждають фізичними або психічними недоліками [11, с. 112].

К. Б. Калиновський вважає, що заочне провадження – це розгляд кримінальної справи судом без участі обвинуваченого, що не з'явився до суду, хоча він був сповіщений про час і місце судового розгляду, але ухилився від участі в судовому засіданні [12, с. 32].

На думку Н. С. Манової інститут заочного судового розгляду кримінальних справ як вид особливого порядку судового розгляду з посиленими процесуальними гарантіями, при якому даний розгляд відбувається під час відсутності підсудного у зв'язку з неможливістю реалізації призначення кримінального судочинства у звичайному порядку і наявністю виняткових причин, пов'язаних із забезпеченням особливо важливих інтересів

сів держави, суспільства або особистості, а також наявністю умов, передбачених кримінально-процесуальним законом [13, с. 21].

У свою чергу, Є. Г. Бендерська під заочним розглядом кримінальних справ розуміє особливий інститут судочинства, яким охоплюється розгляд кримінальної справи під час відсутності підсудного й у результаті якого виноситься заочний вирок [14, с. 99].

Як бачимо, згадані автори до змісту визначення включають різні ознаки. Так, Є.Ф. Трофимова [15], крім іншого, наголошує на підставах і умовах розглядуваного правового явища. Для Є. Г. Бендерської значення має характер підсумкового рішення, що виноситься в результаті подібного розгляду справи. Однак обидва дослідники підкреслюють інституціональність заочного розгляду і його особливу процесуально-правову природу, що означає наявність відмітних рис порівняно із загальним порядком судового розгляду справ. Принциповою є та обставина, що в обох визначеннях, по суті, ставиться знак рівності між «заочним судовим розглядом» і «розглядом справи під час відсутності підсудного».

П. Кукушкін, В. Курченко, проаналізувавши історико-правові аспекти кримінально-процесуальної регламентації розгляду кримінальної справи під час відсутності підсудного і розглянувши класифікацію підстав для здійснення судового розгляду в цій формі, дійшла висновку, що під розглядом кримінальної справи під час відсутності підсудного можна розуміти судочинство, що відбувається відповідно до загальних умов судочинства, однак при відсутності підсудного повністю в судовому розгляді або в його частині. Заочний розгляд кримінальних справ має місце, коли учасник процесу (як правило, підсудний) перебуває за межами держави і ухиляється від явки до суду. У цьому випадку допускається розгляд під час відсутності підсудного, але за умови одержання доказів, що він був сповіщений про майбутній судовий розгляд. При цьому підставою заочного провадження є неявка підсудного в судове засідання без поважних причин [17, с. 18].

Таким чином, проведений аналіз сутності і поняття заочного провадження у кримінальних справах дає змогу виділити такі його характерні ознаки: правовою основою заочного провадження є норми національного та міжнародного законодавства щодо можливості розгляду кримінальної справи за відсутністю обвинуваченого, правовою підставою заочного провадження є законодавчі вимоги щодо рівності прав учасників судового процесу та принцип справедливості, який відбиває сутність та головну мету функціонування судової влади, специфічна мета його – сприяння здійсненню правосуддя у кримінальній справі з метою забезпечення прав потерпілих у разі неучасті обвинуваченого у судовому процесі в силу суб'єктивних причин.

Вважаємо, що заочне провадження в кримінальному судочинстві можна визначити як самостійну форму кримінального процесу, яка має місце при розгляді справ невеликої тяжкості за згодою сторін або у випадках, коли обвинувачений є недосяжним для здійснення правосуддя із суб'єктивних причин, навмисно перешкоджає ходу судового процесу шляхом нез'явлення в судове засідання, і ці обставини перешкоджають здійсненню правосуддя, захисту прав потерпілих.

Ряд авторів підкреслюють винятковість заочного судового розгляду і наполягають на мінімальному використанні даного судового інституту у судочинстві.

Так, Л.А. Курочкіна позитивно оцінює результати узагальнення кримінальних справ, розглянутих судами першої інстанції, коли в окремих (виключних) випадках, за умови, що підсудний перебуває у важкодоступному районі і відсутня можливість реально доставити його до залу судового засідання, участь у розгляді спра-

ви забезпечується за допомогою використання сучасних технічних засобів, при проведенні так званої відео конференції [17, с. 17].

Д. Т. Арабулі акцентує увагу на тому, що обсяг справ, розглянутих у формі заочного провадження, які характеризуються наявністю виняткових випадків, повинен бути мінімальним у загальному масиві кримінальних справ про тяжкі й особливо тяжкі злочини [2, с. 176].

З цієї думкою можна погодитися, але з певними застереженнями – кількість справ, які мають бути розглянуті у заочній формі не може бути штучно зменшена, ця форма повинна застосовуватися в будь-якому випадку, якщо для цього є об'єктивні підстави.

Зі свого боку автор вважає, що до підстав застосування заочного кримінального судочинства, на наш погляд, слід віднести неможливість призначення кримінального судочинства у звичайному порядку оскільки обвинувачений перебуває за межами України і ухиляється від суду, коли обвинувачений клопоче про розгляд справи за його відсутності і при цьому потерпіла сторона не заперечує проти застосування даної процесуальної форми, і в тих випадках, коли обвинувачений знаходиться на території України, але злісно ухиляється від явки в судове засідання (по справах, коли особа не може бути засуджена до позбавлення волі).

Від характеру зазначених причин залежить вид заочного судового розгляду (заочний судовий розгляд, що відбувається за клопотанням підсудного, і заочний судовий розгляд, що здійснюється з ініціативи правоохоронних, судових органів за умов, що підсудний переховується за кордоном).

На погляд автора, якщо заочний судовий розгляд здійснюється за клопотанням підсудного, превалюють причини, пов'язані з необхідністю забезпечення законних прав і інтересів підсудних. Насамперед маємо на увазі право будь-якої особи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення на справедливий і публічний розгляд справи в призначений строк незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону, що закріплено в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, а також у п. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року.

У випадку якщо заочний судовий розгляд здійснюється на підставах, пов'язаних з відсутністю підсудного на території України і його неявкою до суду, превалюють причини, пов'язані з необхідністю забезпечення публічних інтересів, а саме інтересів правосуддя та держави. Загальною причиною в цьому випадку виступає особлива публічна значущість розглянутої кримінальної справи.

На жаль український законодавець в проекті нового КПК пішов іншим шляхом, залишивши єдину можливість застосування заочного (спрощеного за термінологією законодавця) провадження – якщо обвинувачений беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду (ст 375 Проекту КПК).

Що стосується теоретичних узагальнень, то ґрунтуючись на аналізі думок вчених щодо юридичних підстав заочного провадження, а також дослідженні правової природи заочної форми правосуддя, можна сформулювати ознаки даного правового явища, розкрити його зміст:

1. Термін «заочний» у кримінальному судочинстві може вживатися відносно процесуальної дії, стадії процесу або однієї з форм її реалізації, процесуального провадження. При цьому відповідно до традиції, що склалася, підставою для такого позначення виступає

відсутність у ході їхнього здійснення підозрюваного, обвинуваченого (підсудного, виправданого, засудженого, особи, відносно якої ведеться провадження про застосування примусових заходів медичного характеру). Отже, заочним судовим розглядом кримінальних справ варто йменувати такий розгляд справи по суті судом першої інстанції, у рамках якого не бере безпосередню участь підсудний. Відсутність інших учасників процесу в судовому засіданні не означає, що воно набуло «заочного» характеру.

2. Заочний судовий розгляд кримінальних справ являє собою розгляд справи під час відсутності підсудного з наданням йому особливих процесуальних гарантій

Саме з цих позицій доцільно розглядати межі застосування цієї процесуальної форми в новому КПК, що буде сприяти усуненню принципових протиріч у вітчизняному кримінальному судочинстві, підвищить ефективність та оперативність судового розгляду кримінальних справ.

Що стосується, віднесення заочного провадження до спрощених форм кримінального процесу, то можна погодитися з думкою процесуалістів щодо формальних ознак заочного провадження – дійсно в ньому відсутні певні процесуальні етапи, наприклад, допит обвинуваченого. Однак з погляду техніки ведення судового процесу у формі заочного провадження, його суті, на наш погляд, даний підхід не є обґрунтованим, оскільки заочне провадження не є скороченим, не передбачає відступу від загального порядку розгляду кримінальних справ, процес іде відповідно до усіх процесуальних формальностей, підпорядковується загальним правилам судочинства, з погляду техніки ведення такого судового процесу є складною процесуальною формою, що накладає на суддю та інших учасників процесу додаткову відповідальність за якість проведення процесу, дослідження доказів, обґрунтованість вироку тощо.

Таким чином, заочне провадження за його процесуальною суттю навряд чи можна категорично відносити до спрощених форм, принаймні в частині розгляду кримінальної справи, коли підсудний перебуває за межами України й ухиляється від явки до суду. Вважаємо, що з огляду на викладене можна говорити про необхідність виділення даного правового інституту в окрему самостійну процесуальну форму – «провадження у відсутності підсудного».

До цієї ж процесуальної форми можна віднести і провадження відносно померлої особи з метою її реабілітації, провадження у відсутності підсудного, видаленого із залу суду, які за формальними підставами передбачають заочну форму ведення кримінального процесу.

Разом із тим заочний судовий розгляд кримінальної справи дає змогу вирішити важливі питання вдосконалення кримінального процесу, зокрема :

1. Функціонально розгляд справи в порядку заочного провадження спрямований на прискорення строків розгляду і скорочення кількості справ, що перебувають на розгляді у суддів, воно зменшує витрати держави на процесуальну діяльність суду і водночас звільняє підсудного, що визнає свою вину, від матеріальних і часових витрат.

2. Можливість проведення заочного судового розгляду кримінальних справ дозволяє забезпечити реалізацію права потерпілого на доступ до правосуддя й компенсацію заподіяного злочинцем збитку. У протилежному така реалізація ставиться у залежність від поведінки підсудного, якому більш вигідно ухилятися від правосуддя, відкладаючи на невизначений строк вирішення

питання про свою винність. У кримінальних справах про менш тяжкі злочини, у рамках яких, як правило, не застосовується запобіжний захід у вигляді взятті під варту, неявка підсудного є украй негативною обставиною, що призводить до затягування судових процесів.

3. Допустимість заочного провадження сприяє розгляду кримінальних справ у розумний строк. Не можна не погодитися, що його здійснення дозволяє довести до логічного завершення кримінальні справи, що нескінченно тягнуться, та які не можна припинити відповідним чином.

4. Допущення судового розгляду під час відсутності підсудного дозволяє наблизити момент проведення судового слідства до часу вчинення злочину. Навпаки, кількаразове відкладення або призупинення справи аж до розшуку підсудного призводить до небажаних наслідків. Подробиці обставин, що мають значення для справи, поступово втрачаються з пам'яті потерпілих і свідків. Потерпілі також втрачають інтерес щодо кримінальної справи.

5. Розгляд справ відносно обвинувачених (підсудних), затриманих через тривалий час, нерідко ускладнюється через зміну потерпілими, свідками місця проживання, хвороби, смерті, їхньої непевності в тім, що судові засідання відбудеться, та інших обставин. Тому в певних випадках у рамках заочного правосуддя по кримінальних справах досягається більша ефективність судового слідства, ніж у ході судочинства з особистою участю підсудного, проведеного через істотний проміжок часу після факту вчинення злочину.

6. Здійснення правосуддя в заочному режимі виключає необґрунтоване закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

7. Ця міра може сприяти підвищенню дієвості інституту екстрадиції небезпечних злочинців, запит про яку відтепер може базуватися й на матеріалах заочного судового процесу та судовому вироку, що постановлюється ім'ям України, заочний вирок відкриває також можливість для конфіскації майна, придбаного злочинним шляхом.

8. Здійснення заочного правосуддя сприяє реалізації виховної функції правосуддя. Позиція, відповідно до якої відсутність підсудного на суді знижує виховне значення процесу, здається невірною, навпаки, винесення заочного обвинувального вироку (якщо він, звичайно, є законним, обґрунтованим й справедливим) всупереч факту ухилення підсудного – свідчення засудження з боку суспільства й держави вчиненого ним злочину. У деякі історичні епохи особливе значення набуває і політичний аспект заочних процесів.

На погляд автора цієї статті, точка зору про необхідність широкого використання у вітчизняному кримінальному судочинстві заочних проваджень по справах, коли підсудний не може бути засуджений до позбавлення волі, і винятковість використання заочного розгляду за іншими категоріями кримінальних справ є обґрунтованою і досить аргументованою. Відповідно доцільним є включення в новий КПК України положень, які дають змогу судам активно застосовувати заочне провадження у відповідності до традицій національного кримінального процесу, та із врахуванням принципових засад кримінального судочинства. Подальші дослідження в цьому напрямку, на думку автора, повинні бути сконцентровані на дослідженні проблеми практичного використання заочної форми кримінального судочинства, розробки конкретних пропозицій щодо його застосування в судовому засіданні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Текст] // ВВР. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Маляренко, В. Т. Про заочне провадження у кримінальному судочинстві / В. Т. Маляренко // Право України. — 2004. — № 9. — С. 3 – 12.

3. Головатий, С. А. Проблемні аспекти реформування кримінального судочинства / С. А. Головатий // Право України – № 3 – 2004. – С. 13-17.
4. Онопенко, В. В. Гарантії правосуддя в контексті норм міжнародного права / В. В. Онопенко // Юридична газета. – №3 (3) 20 серпня 2003 року. – С. 11 – 14.
5. Проект Кримінально-процесуального кодексу України. № 9700 від 13.01.2012 – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312].
6. Арабули Д. Т. Заочное производство по уголовным делам: история и современность / Д. Т. Арабули. – Челябинск, ЧГУ, 2007. – 283 с.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Вся база "Законодавство України". — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-05>.
8. Всеобщая декларация прав человека : принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Вся база "Законодавство України". — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
11. Рустамов Х. У. Дифференциация форм уголовного процесса: Современные тенденции и проблемы совершенствования : дис.... д-ра юрид. наук / Х. У. Рустамов. – М., 1997. – 312 с.
12. Калиновский К.Б. Основные виды уголовного судопроизводства : учебное пособие / К.Б. Калиновский. – СПб.: Издательство юридического института (Санкт-Петербург), 2002. – 63 с.
13. Манова Н.С. Теоретические проблемы уголовно-процессуальных производств и дифференциации их форм : автореф. дис. д-ра юрид. наук / Н. С. Манова. – М., 2005. – 54 с.
14. Бендерская Е.Г. Заочное разбирательство уголовных дел в странах СНГ: сравнительно-правовой анализ // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2008. –№5. – С. 99-107
15. Трофимова Е.Ф. Заочное судебное разбирательство по уголовным делам: понятие и перспективы применения // Вестник Воронежского государственного университета. Серия право. – 2008. – № 2. – С. 313-322.
16. Кукушкин П. Заочное судебное разбирательство / П. Кукушкин, В. Курченко // Законность. – 2007. – № 7. – С. 18.
17. Курочкина Л. А. Человек как субъект уголовного преследования по законодательству России и единой Европы / Л. А. Курочкина. – М., 2006. – С. 15 – 19.